

Υπόθεση C-81/21

**Σύνοψη αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 98,
παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου**

Ημερομηνία καταθέσεως:

9 Φεβρουαρίου 2021

Αιτούν δικαστήριο:Sąd Rejonowy dla Warszawy - Śródmieścia w Warszawie
(Πολωνία)**Ημερομηνία της αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου:**

27 Οκτωβρίου 2020

Ενάγοντες:

B.S.

W.S.

Εναγομένη:

M.

Αντικείμενο της κύριας δίκης

Οι ενάγοντες ζητούν να υποχρεωθεί η εναγομένη να τους καταβάλει χρηματικό ποσό πλέον νόμιμων τόκων υπερημερίας σε σχέση με ποσά τα οποία αυτή εισέπραξε αχρεωστήτως ως τοκοχρεολυτικές δόσεις αποπληρωμής δανείου, λόγω εφαρμογής καταχρηστικών συμβατικών ρητρών περιλαμβανόμενων σε σύμβαση ενυπόθηκου δανείου συνδεδεμένου με την αξία του ελβετικού φράγκου (CHF).

Αντικείμενο και νομική βάση της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

Ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης και ιδίως του άρθρου 6, παράγραφος 1, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου· άρθρο 267 ΣΛΕΕ.

Προδικαστικά ερωτήματα

1. Έχουν το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, την έννοια ότι αντιτίθενται σε νομολογιακή ερμηνεία κανόνων του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία ο δικαστής έχει την εξουσία, αφού διαπιστώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, ο οποίος δεν συμπαράσύρει σε ακυρότητα τη σύμβαση, να συμπληρώσει το περιεχόμενο της σύμβασης με εθνικό κανόνα ενδοτικού δικαίου;

2. Έχουν το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, την έννοια ότι αντιτίθενται σε νομολογιακή ερμηνεία κανόνων του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία ο δικαστής έχει την εξουσία, αφού διαπιστώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, ο οποίος συμπαράσύρει σε ακυρότητα τη σύμβαση, να συμπληρώσει το περιεχόμενο της σύμβασης με εθνικό κανόνα ενδοτικού δικαίου, προκειμένου να αποτρέψει την ακυρότητα της σύμβασης, μολοντί ο καταναλωτής την αποδέχεται;

Κρίσιμες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης

Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές: εικοστή πρώτη και εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη, άρθρο 6, παράγραφος 1 και άρθρο 7, παράγραφος 1

Κρίσιμες διατάξεις του εθνικού δικαίου

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. αριθ. 16, θέση 93, όπως έχει τροποποιηθεί) (νόμος της 23ης Απριλίου 1964, Αστικός Κώδικας, στο εξής: ΑΚ):

Ως καταναλωτής θεωρείται κάθε φυσικό πρόσωπο που συνάπτει με επαγγελματία δικαιοπραξία η οποία δεν συνδέεται άμεσα με την οικονομική ή την επαγγελματική του δραστηριότητα (άρθρο 22¹).

§ 1. Με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που προβλέπει ο νόμος, οι χρηματικές οφειλές στο έδαφος της Δημοκρατίας της Πολωνίας εκπληρώνονται μόνο σε πολωνικό νόμισμα (άρθρο 358 όπως ίσχυε μέχρι τις 23 Ιανουαρίου 2009).

§ 1. Όταν η οφειλή που πρέπει να εκπληρωθεί στο έδαφος της Δημοκρατίας της Πολωνίας εκφράζεται σε ξένο νόμισμα, ο οφειλέτης δύναται να την εκπληρώσει σε πολωνικό νόμισμα, εκτός εάν ο νόμος ή δικαστική απόφαση που αποτελεί την πηγή της υποχρέωσης ή δικαιοπραξία ορίζουν ότι η εκπλήρωση πραγματοποιείται

μόνο σε ξένο νόμισμα. § 2. Η αξία του ξένου νομίσματος καθορίζεται σύμφωνα με τη μέση συναλλαγματική ισοτιμία που ανακοινώνεται από την Narodowy Bank Polski, κατά την ημερομηνία κατά την οποία η αξίωση καθίσταται απαιτητή, εκτός αν ο νόμος, δικαστική απόφαση ή δικαιοπραξία ορίζουν διαφορετικά. Εφόσον ο οφειλέτης καθυστερεί την εκπλήρωση, ο πιστωτής μπορεί να την απαιτήσει στο πολωνικό νόμισμα σύμφωνα με τη μέση συναλλαγματική ισοτιμία που ανακοινώνεται από την Narodowy Bank Polski κατά την ημερομηνία πραγματοποίησης της καταβολής.

§ 1. Οι ρήτρες σύμβασης που συνάπτεται με καταναλωτή, οι οποίες δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή εάν διαμορφώνουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του κατά τρόπο που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη και πλήττει σοβαρά τα συμφέροντά του (μη επιτρεπτές συμβατικές ρήτρες). Η παρούσα διάταξη δεν ισχύει για τις ρήτρες που καθορίζουν τις κύριες παροχές των συμβαλλομένων μερών, όπως την τιμή ή την αμοιβή, εφόσον είναι διατυπωμένες με σαφήνεια. § 2. Σε περίπτωση που, κατ' εφαρμογήν της παραγράφου 1, μια συμβατική ρήτρα δεν δεσμεύει τον καταναλωτή, η σύμβαση παραμένει κατά τα λοιπά δεσμευτική για τα συμβαλλόμενα μέρη. § 3. Ως συμβατικές ρήτρες που δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης νοούνται εκείνες επί του περιεχομένου των οποίων ο καταναλωτής δεν μπόρεσε να ασκήσει πραγματική επιρροή. Αυτό ισχύει ιδίως για συμβατικές ρήτρες οι οποίες προέρχονται από γενικούς όρους συναλλαγών που προτάθηκαν στον καταναλωτή από τον αντισυμβαλλόμενο. § 4. Το βάρος αποδείξεως του ισχυρισμού ότι μια ρήτρα αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης φέρει το συμβαλλόμενο μέρος το οποίο την επικαλείται (άρθρο 385¹).

Το ζήτημα αν μια συμβατική ρήτρα συνάδει με τα χρηστά ήθη εξετάζεται με βάση την κατάσταση κατά τον χρόνο σύναψης της σύμβασης, λαμβανομένων υπόψη του περιεχομένου της, των όλων περιστάσεων της σύναψής της, καθώς και των λοιπών συμβάσεων που συνδέονται με τη σύμβαση στην οποία περιλαμβάνεται η υπό εξέταση ρήτρα (άρθρο 385²).

Όποιος αποκόμισε περιουσιακό όφελος χωρίς νόμιμη αιτία με ζημία άλλου υποχρεούται να αποδώσει την ωφέλεια σε είδος και, αν αυτό δεν είναι δυνατό, να επιστρέψει την αξία της (άρθρο 405).

§ 1. Οι διατάξεις των προηγούμενων άρθρων έχουν ιδίως εφαρμογή σε περίπτωση αχρεώστητης παροχής. § 2. Η παροχή είναι αχρεώστητη αν αυτός που την εκπλήρωσε δεν υπείχε γενικώς υποχρέωση ή δεν υπείχε υποχρέωση έναντι του προσώπου προς το οποίο κατέβαλε, ή αν εξέλιπε η αιτία της παροχής ή δεν επιτεύχθηκε ο επιδιωκόμενος σκοπός της, ή αν η δικαιοπραξία από την οποία πηγάζει η υποχρέωση παροχής ήταν άκυρη και δεν κατέστη έγκυρη μετά την εκπλήρωση της παροχής (άρθρο 410).

Συνοπτική παράθεση των πραγματικών περιστατικών και της διαδικασίας

- 1 Το 2009 οι διάδικοι συνήψαν σύμβαση ενυπόθηκου δανείου σε ελβετικό φράγκο (CHF) διάρκειας 360 μηνών, με εξόφληση σε ισόποσες τοκοχρεολυτικές δόσεις και κυμαινόμενο επιτόκιο που οριζόταν με βάση τον δείκτη LIBOR 3 μηνών πλέον σταθερού περιθωρίου της τράπεζας ανερχόμενου σε 7,20 % (άρθρο 9, παράγραφοι 1 και 2). Οι οφειλέτες ανέλαβαν την υποχρέωση να εξοφλήσουν το κεφάλαιο και τους τόκους σε μηνιαίες δόσεις, των οποίων το ποσό και η δήλη ημέρα προσδιορίζονταν στο χρονοδιάγραμμα εξόφλησης. Οι τοκοχρεολυτικές δόσεις καταβάλλονταν σε πολωνικά ζλότυ (PLN) κατόπιν μετατροπής βάσει της τιμής πώλησης του ξένου νομίσματος σύμφωνα με τον ισχύοντα πίνακα συναλλαγματικών ισοτιμιών της τράπεζας κατά την ημερομηνία εξόφλησης (άρθρο 10, παράγραφος 5). Με την από 18 Φεβρουαρίου 2012 τροποποίηση της σύμβασης δανείου, επιτράπη στους ενάγοντες η απευθείας καταβολή των δόσεων του δανείου σε CHF. Στις 12 Ιανουαρίου 2020 οι ενάγοντες είχαν καταβάλει στην εναγομένη τοκοχρεολυτικές δόσεις συνολικού ποσού 219 169,44 PLN. Εάν γίνει δεκτό ότι το άρθρο 10, παράγραφος 5, και το άρθρο 12, παράγραφος 5, της σύμβασης δανείου δεν δέσμευαν τα μέρη, χωρίς όμως να επηρεάζεται η ισχύς των λοιπών όρων της σύμβασης, το συνολικό ποσό των δόσεων του δανείου θα ήταν στην περίπτωση αυτή χαμηλότερο κατά 43 749,97 PLN. Εν συνεχεία, αν η μετατροπή του κεφαλαίου και των δόσεων του δανείου γινόταν με βάση τη μέση ισοτιμία που καθορίζεται από την Narodowy Bank Polskiego (Κεντρική Τράπεζα της Πολωνίας), στην περίπτωση αυτή το συνολικό ποσό των δόσεων του δανείου θα ήταν κατά 2 813,45 PLN και 2 369,79 CHF χαμηλότερο σε σχέση με το ποσό που όντως κατέβαλαν οι ενάγοντες.
- 2 Οι ενάγοντες ζήτησαν με την αγωγή τους να υποχρεωθεί η εναγομένη να τους επιστρέψει τα ποσά των 37 866,11 PLN και 5 358,10 CHF με τους νόμιμους τόκους υπερημερίας, που αντιστοιχούν στις τοκοχρεολυτικές δόσεις τις οποίες αυτή εισέπραξε κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ της 14ης Ιουνίου 2010 και της 12ης Δεκεμβρίου 2012 βάσει της από 3 Φεβρουαρίου 2009 σύμβασης δανείου, η οποία περιέχει μη επιτρεπτές συμβατικές ρήτρες που επισύρουν ακυρότητα της σύμβασης, επικουρικώς δε αν κριθεί ότι οι συμβατικές ρήτρες που περιέχονται στη σύμβαση δανείου δεν επισύρουν την ακυρότητά της, οι ενάγοντες ζητούν να τους επιδικαστεί ποσό 44 976,66 PLN που αντιστοιχεί στην επιστροφή μέρους των καταβληθεισών τοκοχρεολυτικών δόσεων. Η εναγομένη ζήτησε την απόρριψη της αγωγής. Κατά τη συζήτηση της αγωγής, οι ενάγοντες, αφού ενημερώθηκαν για τις συνέπειες της ακυρότητας της σύμβασης δανείου, δήλωσαν αυτοπροσώπως ότι κατανοούν τις νομικές και οικονομικές συνέπειες της ακυρότητας και ότι τις αποδέχονται.

Κύριοι ισχυρισμοί των διαδίκων της κύριας δίκης

- 3 Οι ενάγοντες καταναλωτές αμφισβητούν το κύρος των ρητρών της σύμβασης δανείου οι οποίοι δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης με τους ίδιους και αφορούν τη μετατροπή του ποσού του δανείου και των δόσεων βάσει

της συναλλαγματικής ισοτιμίας του ξένου νομίσματος την οποία καθόριζε η εναγομένη τράπεζα. Υποστηρίζουν ότι οι ρήτρες αυτές προέρχονται από τους γενικούς όρους συναλλαγών που χρησιμοποιεί η εναγομένη τράπεζα.

Συνοπτική παράθεση του σκεπτικού της απόφασης περί παραπομπής

- 4 Το αιτούν δικαστήριο, κατά την ανάλυση των συνεπειών της καταχρηστικότητας των επίμαχων ρητρών, παραπέμπει κατ' αρχάς στην απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Οκτωβρίου 2009 (C-260/18, Dziubak), με την οποία κρίθηκε ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στη συμπλήρωση των κενών συμβάσεως, τα οποία προκαλούνται λόγω της απαλείψεως των καταχρηστικών ρητρών που περιέχονται σε αυτή, αποκλειστικώς και μόνον βάσει εθνικών διατάξεων γενικού χαρακτήρα οι οποίες προβλέπουν ότι οι έννομες συνέπειες δικαιοπραξίας συμπληρώνονται, ιδίως, από τις έννομες συνέπειες που απορρέουν από την αρχή της επιεικείας ή από τα συναλλακτικά ήθη και οι οποίες δεν αποτελούν διατάξεις ενδοτικού δικαίου ούτε διατάξεις που εφαρμόζονται σε περίπτωση συμφωνίας των συμβαλλομένων.
- 5 Στο πλαίσιο των λεγόμενων ρητρών μετατροπής, το αιτούν δικαστήριο αναφέρεται στην κρίση του Sąd Okręgowy w Warszawie (περιφερειακού δικαστηρίου Βαρσοβίας), βάσει του νέου άρθρου 358 AK, κατά την οποία συνέπεια του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος μπορεί να είναι είτε η ακυρότητα ολόκληρης της σύμβασης είτε η ακυρότητα μέρους των ρητρών, εφόσον η σύμβαση, χωρίς τους καταχρηστικούς όρους, μπορεί να διατηρηθεί υπό την αρχική μορφή που της έδωσαν οι αντισυμβαλλόμενοι. Οι ρήτρες που κρίνονται ως μη επιτρεπτές απαλείφονται κατά το μέτρο που το περιεχόμενό τους δεν είναι νόμιμο. Η διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα μέρους των ρητρών υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην ότι τίθεται εν αμφιβόλω ολόκληρος ο μηχανισμός υπολογισμού που ορίζει η σύμβαση. Ο μηχανισμός υπολογισμού της αξίας του δανείου αποτελεί κατ' ουσίαν ρήτρα ξένου νομίσματος κατά την έννοια του άρθρου 358¹, παράγραφος 2, AK με την οποία το ποσό της παροχής καθορίζεται βάσει της αξίας άλλου νομίσματος και όχι του πολωνικού¹. Λαμβανομένου υπόψη ότι κατά τον χρόνο σύναψης της επίμαχης εν προκειμένω σύμβασης δανείου ίσχυε ήδη το νέο άρθρο 358 AK, είναι αναγκαίο να εξεταστεί αν συνέπεια της διαπίστωσης της καταχρηστικότητας των ρητρών του άρθρου 10, παράγραφος 5, και του άρθρου 12, παράγραφος 5, της σύμβασης δανείου μπορεί να είναι η «συμπλήρωση κενού» της σύμβασης, όπως έγινε δεκτό στην ως άνω απόφαση του Sąd Okręgowy w Warszawie (περιφερειακού δικαστηρίου Βαρσοβίας, Πολωνία). Η λύση αυτή φαίνεται να εγείρει αμφιβολίες υπό το πρίσμα του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 στο πλαίσιο της κρίσης του Δικαστηρίου ότι η διάταξη αυτή αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση κατά την οποία, όταν δικαστήριο κράτους μέλους διαπιστώνει την ακυρότητα

¹ Βλ. απόφαση του Sąd Okręgowy w Warszawie (περιφερειακού δικαστηρίου Βαρσοβίας) της 6ης Φεβρουαρίου 2020, XXVII Ca 1196/18, LEX nr 3032540

καταχρηστικής ρήτρας σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, δεν μπορεί να συμπληρώσει τη σύμβαση αναθεωρώντας το περιεχόμενο της ρήτρας. Από το γράμμα της διάταξης αυτής προκύπτει ότι η μόνη υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων είναι να αφήνουν ανεφάρμοστες τις καταχρηστικές ρήτρες, χωρίς ωστόσο να έχουν την εξουσία να αναθεωρούν το περιεχόμενο των ρητρών αυτών. *«Συγκεκριμένα, η οικεία σύμβαση πρέπει καταρχήν να εξακολουθεί να υφίσταται, δίχως άλλη τροποποίηση πλην της προκύπτουσας από την απάλειψη των καταχρηστικών ρητρών, λαμβανομένου υπόψη ότι, κατά τους κανόνες του εσωτερικού δικαίου, η συνέχιση της σύμβασης είναι νομικώς εφικτή. [...] αν το εθνικό δικαστήριο είχε την εξουσία να αναθεωρήσει το περιεχόμενο των καταχρηστικών ρητρών που περιλαμβάνονται σε τέτοιες συμβάσεις, η ευχέρεια αυτή θα καθιστούσε ενδεχομένως δυσχερέστερη την επίτευξη του μακροπρόθεσμου σκοπού του άρθρου 7 της οδηγίας 93/13. Συγκεκριμένα, η ευχέρεια αυτή θα συνέβαλε στην εκμηδένιση του αποτρεπτικού αποτελέσματος που ασκεί στους επαγγελματίες η πλήρης απαγόρευση εφαρμογής τέτοιων καταχρηστικών ρητρών στους καταναλωτές (βλ., συναφώς, προπαρατεθείσα απόφαση Pohotovost', σκέψη 41 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), στο μέτρο που οι επαγγελματίες θα εξακολουθούσαν να υπόκεινται στον πειρασμό να χρησιμοποιούν τέτοιες ρήτρες, γνωρίζοντας ότι, ακόμα και αν αυτές κηρύσσονταν άκυρες, η σύμβαση θα μπορούσε παρά ταύτα να συμπληρωθεί, κατά το αναγκαίο μέτρο, από το εθνικό δικαστήριο ώστε να εξασφαλιστεί το συμφέρον των εν λόγω επαγγελματιών.»*²

- 6 Επιπλέον, στην εν λόγω απόφαση (σκέψη 69), το Δικαστήριο αναφέρθηκε ρητώς στα σημεία 86 έως 88 των προτάσεων της γενικής εισαγγελέα Verica Trstenjak της 14ης Φεβρουαρίου 2012, στα οποία το ζήτημα αυτό αποσαφηνίστηκε κατά τρόπο αμεσότερο και πιο κατηγορηματικό. Η γενική εισαγγελέα επέστησε την προσοχή στη μείωση των κινδύνων που διατρέχει ο επαγγελματίας λόγω της χρησιμοποίησεως καταχρηστικών ρητρών, επειδή η προσαρμογή θα αποκαθιστούσε τη νομιμότητα των συμβατικών όρων δημιουργώντας μια αποδεκτή κατάσταση για τον επαγγελματία. Η προοπτική της θεραπείας των λόγων ακυρότητας της συμβάσεως, καθώς και της εξάλειψης των κινδύνων για τον επαγγελματία θα μπορούσαν να έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα από αυτό το οποίο επιδιώκει ο νομοθέτης της Ένωσης και η δυνατότητα εκ των υστέρων προσαρμογής της συμβάσεως από τον δικαστή δεν θα αποδυνάμωνε απλώς την αποτρεπτική λειτουργία η οποία απορρέει από το άρθρο 6 της οδηγίας, αλλά θα προκαλούσε το αντίθετο αποτέλεσμα. Η άποψη αυτή εκφράστηκε και σε πολλές άλλες αποφάσεις ή διατάξεις του Δικαστηρίου³.

² Βλ. απόφαση της 14ης Ιουνίου 2012, Banco Español de Crédito, C-618/10.

³ Βλ. διάταξη της 16ης Νοεμβρίου 2010, C-76/10, Pohotovost', σκέψη 41· αποφάσεις της 30ής Απριλίου 2014, C-26/13, Kásler, σκέψεις 77 και 79· της 21ης Ιανουαρίου 2015, C-482/13, C-484/13, C-485/13 και C-487/13, Unicaja Banco i Caixabank, σκέψεις 28, 31 και 32· της 30ής Μαΐου 2013, C-488/11, Asbeek Brusse και de Man Garabito, σκέψη 57· διάταξη της 11ης Ιουνίου 2015, C-602/13, Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, σκέψεις 33-37· απόφαση της 21ης Απριλίου 2016, C-377/14, Radlinger, σκέψεις 97-100· διάταξη της 6ης Ιουνίου 2016, C-613/15, Ibercaja Banco, σκέψεις 36-38· αποφάσεις της 21ης Δεκεμβρίου 2016, C-154/15 και C-307/15,

- 7 Ωστόσο, το Δικαστήριο δέχθηκε εξαίρεση από τον κανόνα σχετικά με τις συνέπειες του ανίσχυρου των μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών, κρίνοντας ότι, σε περίπτωση κατά την οποία σύμβαση που έχει συναφθεί μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή δεν μπορεί να εξακολουθήσει να υφίσταται μετά την κατάργηση της καταχρηστικής ρήτρας, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση που επιτρέπει στον εθνικό δικαστή να θεραπεύσει την ακυρότητα της καταχρηστικής ρήτρας διά της εφαρμογής αντ' αυτής εθνικής διατάξεως ενδοτικού δικαίου⁴. Στη συνέχεια, η ανωτέρω κρίση συμπληρώθηκε με τη διευκρίνιση ότι η δυνατότητα υποκατάστασης καταχρηστικής ρήτρας με την εφαρμογή εθνικής διατάξεως ενδοτικού δικαίου περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες η κήρυξη της ακυρότητας της καταχρηστικής ρήτρας υποχρεώνει τον εθνικό δικαστή να ακυρώσει τη σύμβαση στο σύνολό της, εκθέτοντας με τον τρόπο αυτό τον καταναλωτή σε συνέπειες που έχουν τον χαρακτήρα κυρώσεως⁵. Περαιτέρω, με την απόφαση της 14ης Ιουνίου 2012, το Δικαστήριο ρητώς επισήμανε ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, δεν μπορεί να έχει την έννοια ότι παρέχει στον εθνικό δικαστή τη δυνατότητα να αναθεωρήσει το περιεχόμενο της επίμαχης ρήτρας αντί να την αφήσει απλώς ανεφάρμοστη, αλλά ότι έχει την έννοια ότι αντιβαίνει σε αυτό ρύθμιση κράτους μέλους η οποία παρέχει στο εθνικό δικαστήριο την εξουσία να συμπληρώνει τη σύμβαση αναθεωρώντας το περιεχόμενο της ρήτρας αυτής⁶. Τέλος, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι τα άρθρα 6 και 7 της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται στο να διατηρείται εν μέρει εν ισχύ μια ρήτρα περί πρόωρης λύσεως συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου η οποία κρίθηκε καταχρηστική, διά της απαλοιφής των στοιχείων που την καθιστούν καταχρηστική, όταν μια τέτοια απαλοιφή θα κατέληγε σε αναθεώρηση του περιεχομένου της εν λόγω ρήτρας επηρεάζοντας την ουσία της⁷.
- 8 Το αιτούν δικαστήριο συνάγει από τα ανωτέρω ότι ο δικαστής υποχρεούται να διαπιστώσει ότι μια ρήτρα που κηρύχθηκε εξαρχής και στο σύνολό της άκυρη δεν

Naranjo και Martinez, σκέψεις 57 και 60· της 26ης Ιανουαρίου 2017, C-421/14, Banco Primus, σκέψεις 71 και 73· της 31ης Μαΐου 2018, C-483/16, Sziber, σκέψη 32· της 7ης Αυγούστου 2018, C-96/16 και C-94/17, Banco Santander και Cortés, σκέψεις 73 και 75· της 13ης Σεπτεμβρίου 2018, C-176/17, Profi Credit Polska, σκέψη 41· της 14ης Μαρτίου 2019, C-118/17, Dunai, σκέψη 51· της 26ης Μαρτίου 2019, C-70/17 και C-179/17, Abanca Corporación Bancaria και Bankia, σκέψεις 53, 54, 63· της 7ης Νοεμβρίου 2019, C-349/18, C-350/18 και C-351/18, NMBS, σκέψεις 66-69.

⁴ Βλ. απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, C-26/13, Kásler, σκέψη 85.

⁵ Βλ. διάταξη της 11ης Ιουνίου 2015, C-602/13, Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, σκέψη 38· αποφάσεις της 21ης Ιανουαρίου 2015, C-482/13, C-484/13, C-485/13 και C-487/13, Unicaja Banco και Caixabank, σκέψη 33· της 7ης Αυγούστου 2018, C-96/16 και C-94/17, Banco Santander και Cortés, σκέψη 74· της 14ης Μαρτίου 2019, C-118/17, Dunai, σκέψη 54· της 26ης Μαρτίου 2019, C-70/17 και C-179/17, Abanca Corporación Bancaria και Bankia, σκέψεις 37 και 59.

⁶ Βλ. απόφαση της 14ης Ιουνίου 2012, C-618/10, Banco Español de Crédito, σκέψεις 71 και 73.

⁷ Βλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2019, C-70/17 και C-179/17, Abanca Corporación Bancaria και Bankia, σκέψη 64.

δεσμεύει τον καταναλωτή και να εξετάσει αν η σύμβαση μπορεί να εφαρμοστεί χωρίς την καταχρηστική ρήτρα. Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, η σύμβαση πρέπει να εξακολουθήσει να ισχύει, χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες, και, ως εκ τούτου, δεν τίθεται κανένα ζήτημα εφαρμογής διάταξης ενδοτικού δικαίου. Αντιθέτως, σε αντίθετη περίπτωση, η σύμβαση θα πρέπει, κατά συνέπεια, να θεωρηθεί άκυρη και το δικαστήριο θα πρέπει να εξετάσει αν η ακυρότητα αυτή περιάγει τον καταναλωτή σε μειονεκτική θέση. Το δικαστήριο, αν διαπιστώσει ότι η ακυρότητα της σύμβασης δεν περιάγει τον καταναλωτή σε μειονεκτική θέση ή όταν ο καταναλωτής αποδέχεται την ακυρότητα της σύμβασης, υποχρεούται να κηρύξει τη σύμβαση άκυρη στο σύνολό της και δεν μπορεί να συμπληρώσει το περιεχόμενό της με κανόνα ενδοτικού δικαίου.

- 9 Λαμβανομένης υπόψη της ανωτέρω νομολογίας του Δικαστηρίου και του αιτήματος των εναγόντων περί επιστροφής του υπερβάλλοντος ποσού των μηνιαίων δόσεων του δανείου το οποίο συνδέεται με την εφαρμογή των μη επιτρεπτών ρητρών ή την επιστροφή όλων των μηνιαίων δόσεων που κατέβαλαν βάσει άκυρης συμβάσεως, είναι εύλογο το συμπέρασμα ότι, όσον αφορά τα αιτήματα των εναγόντων, το αιτούν δικαστήριο, αφού διαπιστώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα των ρητρών μετατροπής, πρέπει κατ' ουσίαν να περιοριστεί στην υιοθέτηση μιας από τις δύο λύσεις. Το δικαστήριο μπορεί είτε να κρίνει ότι η σύμβαση μπορεί να εξακολουθήσει να ισχύει χωρίς τις ρήτρες μετατροπής και, ως εκ τούτου, να δεχθεί το αίτημα των εναγόντων για επιστροφή του υπερβάλλοντος τμήματος των δόσεων του δανείου, είτε να κρίνει ότι η σύμβαση δεν μπορεί να ισχύσει χωρίς τις ρήτρες μετατροπής και, ως εκ τούτου, να δεχθεί το αίτημα των εναγόντων για επιστροφή όλων των δόσεων του δανείου. Επομένως, και στις δύο περιπτώσεις δεν υπάρχει καμία δυνατότητα προσφυγής σε εθνικούς κανόνες ενδοτικού δικαίου, δεδομένου ότι μια τέτοια λύση θα προσέκρουε στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13. Δεν μπορεί επομένως να γίνει δεκτή η συμπλήρωση της σύμβασης δανείου με τον κανόνα του άρθρου 358, παράγραφος 2, ΑΚ.
- 10 Το αιτούν δικαστήριο προτείνει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε νομολογιακή ερμηνεία κανόνων του εθνικού δικαίου η οποία παρέχει στον δικαστή την εξουσία, αφού διαπιστώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, ο οποίος δεν συμπαρασύρει σε ακυρότητα τη σύμβαση, να συμπληρώσει το περιεχόμενο της σύμβασης με εθνικό κανόνα ενδοτικού δικαίου (πρώτο προδικαστικό ερώτημα). Σε περίπτωση που το δικαστήριο διαπιστώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, ο οποίος συμπαρασύρει σε ακυρότητα τη σύμβαση, οι ανωτέρω διατάξεις έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε νομολογιακή ερμηνεία κανόνων του εθνικού δικαίου η οποία παρέχει στον δικαστή την εξουσία συμπλήρωσης του περιεχομένου της σύμβασης με εθνικό κανόνα ενδοτικού δικαίου, προκειμένου να αποτρέψει την ακυρότητα της σύμβασης, μολονότι ο καταναλωτής την αποδέχεται (δεύτερο προδικαστικό ερώτημα).